

TÜRKİYE'YE ÖZGÜ YENİ BİR SEÇİM SİSTEMİ ÖNERİSİ

Prof. Dr. Fevzi DEMİR(*)

Seçim sistemleri, gerek yerel düzeyde gerekse ülke düzeyinde temsilcilerin belirlenmesinde uygulanan teknik bir yöntem olduğu halde, günümüze değin üzerinde en çok düşünülen, tartışılan ve yazılar yazılan bir konu olmuştur. Halen ortaya konulan ve uygulanan seçim sistemlerinin sayısı ve türü pek çoktur. En iyi seçim sisteminin hangisi olduğunu söylemenin de pek anlamı yoktur. Çünkü, seçim sistemlerinin hiçbiri tarafsız değildir. Bütün seçim sistemleri seçim sonuçlarını doğrudan etkilediğinden, bunlardan birinin tercihi güdülen siyasi amaçla yakından ilgilidir. Bu, sadece bizim ülkemizde böyle değildir. Başka ülkelerde de seçim sistemleri parlamento gündemine geldiğinde, önerilen seçim sisteminin öncelikle seçilmiş temsilcilerinin gelecekte de yerlerini korumaları amacına yönelmesi istenir.

Gerçekten, siyasi tercihlerin belirlenmesinde, iktidardaki çoğunluk gelecekte daha fazla sayıda temsilci ile parlamentoya gelmeyi; muhalefet ise, iktidardaki çoğunluğu azınlığa düşürmeyi; küçük partiler de; parlamentoya temsilci sokabilecek bir seçim sisteminin benimsenmesini isterler. Üstelik, bütün bu istekleri de "ülke gerçeklerine en uygun seçim sistemi" olarak savunurlar. Bu nedenle, bir dönem belli bir seçim sistemini, başka bir dönemde ise, farklı bir seçim sistemini savunan partiler ve politikacılar, ülkelerinin tarihlerinden hiç eksik olmazlar. Bunun için, yeni bir seçim sistemi gündeme geldiğinde, sorulması gereken ilk soru, "bu sistemin hangi partiye yarar sağlayacağıdır." Seçim sisteminin iyi, kötü ya da ülke gerçeklerine uygun olup olmadığı, bu soruya verilecek yanıtın içinde bulunmaktadır.

1 - Ülkemizde Yeni bir Seçim Sisteminin Kabulünü Gerektiren Nedenler

Günümüz demokrasilerinin siyasi yelpazelerinde görülen değişik boyutlardaki gelişmeler, özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından ve ideolojik anlamdaki çöküşünden sonra hızlı ve farklı seçenekler sunmaya başlamıştır. Gerçekten günümüz siyasi

* Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

hayatında değişik partiler, seçmenler önüne sadece geleneksel sağ sol ideolojik çözümlerini değil, aynı zamanda dinsel ve etnik çıkış yollarını da sunmaktadır. Bu anlamda eskiden yasak olan birçok seçenek, artık yasal tartışmaların, yasal eğitim öğretim ve propagandanın ve hatta yasal siyasal örgütlenmenin de konusunu oluşturabilmektedir. Böylesi bir sosyal yapılaşma içinde, siyasi yelpazenin uçlarında yer alan devlet anlayışlarını ve siyasi görüşleri benimseyen ve destekleyen seçmen kitleleri olduğu gibi bunları koşulsuz ve kesin bir dille reddeden, kendi hayat tarzı ve dünya görüşü ile bunları bağdaştıramayan, merkezde toplanan büyük ve güçlü halk kitleleri de bulunmaktadır.

Bununla birlikte, tıpkı Türk Seçim Sisteminde olduğu gibi, merkezde bulunan çok sayıda siyasi partinin çoğunluğu sağlamaktan uzak az sayıda seçmen tarafından desteklendiği oy dağınıklığı içinde, siyasi yelpazenin uçlarına yerleşmiş siyasal partilerden birinin küçük bir azınlığın desteğiyle rakiplerinin üstünde az bir oy farkıyla seçimleri kazanması mümkündür. Bir başka deyişle, seçmenlerin çoğunluğunu aşkın bir kesimince mevcut siyasi seçenekler içinde en kötüsü olarak kabul edilen bir siyasal görüş, mevcut seçim sistemimizle hem Anayasa'yı değiştirebilecek ölçülerde (Mecliste 3/5 veya 2/3 oranında çoğunluk sağlayacak biçimde) pekala iktidara gelebilir. Böyle bir ihtimal her ne kadar %33 oy oranı ile 1932'de iktidar olan Hitler örneğini akla getiriyorsa da, ülkemiz için bu tür spekülasyonlara girmenin doğru olmadığını düşünüyörüz. Ancak, "tek turlu" basit çoğunlukla % 17-20 oy alarak milyonluk şehirlere Belediye Başkanı olanlara karşı geniş kitlelerin duyduğu tepkiler de akıldan çıkarılmamalıdır. Böylesi seçim sistemlerinin demokrasinin temel unsuru "çoğunluğa saygı" ilkesini zedelediğine kuşku yoktur.

Bununla birlikte, seçim sistemlerine egemen olan tarafsızlık ilkeleri, sadece "çoğunluğa saygı" ilkesini değil, "azınlığa da saygı" ilkesini birlikte bulundurmaları zorundadır. Halbuki, çok partili demokrasiye geçtiğimiz yıllardan bu yana geçen yarım yüzyıllık süre içinde, ülkemizde kabul edilen seçim sistemlerinin siyasi hayatımız içinde hemen her iktidarın meşruiyetini tartışılır olmaktan kurtaramadığı; uzlaşmaları kıt ve zayıf olan siyasi hayatımızda, kutuplaşma ve zıtlaşmaların bol ve güçlü bir şekilde ortaya çıkmasını engelleyemediği bilinen bir gerçektir. Bu nedenle, seçim sistemlerimizden birini tercih ederken, çoğunluğun meşru iktidarını gözetmek yanında, azınlığın iktidarı denetleyecek güçlü bir muhalefeti oluşturmasına da yardımcı olmak gerekir. Bu amaçla, partiler ve adaylar arası hırçınlığa son verecek, uç görüşleri ve aşırılığı

dışlayacak, partilerin ve adayların birbirlerine karşı daha nazik ve kibar olmalarını, birbirlerini suçlamaktan uzak kalmalarını sağlayacak, "ittifaklara" imkan veren bir seçim sisteminin benimsenmesi zamanı gelmiştir. Özellikle ülkemizin içinde bulunduğu zor koşullar ile önümüzde duran işsizlik; enflasyon, kayıt dışı ekonomi, vergi tabanının genişletilmesi, Sosyal Güvenlik Kurumlarının (başta SSK) yeniden düzenlenmesi, yerel yönetimler reformu, özelleştirme, eğitim, sağlık, çevre, vs. gibi dev sorunları ülkemizde Ulusal uzlaşmaları kolaylaştırıcı ve bunun sonucu olarak güçlü ve istikrarlı hükümetler kurulmasını ve bu hükümetleri yakından denetleyecek yine güçlü muhalefetler oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Bütün bu nedenlerle, bir yandan temsilde adalet ölçüleriyle bağdaşabilen ve değişik siyasi eğilimlerin demokratik gelişmeye ve kamu hizmetine yararı ölçüsünde parlamentoda temsiline olanak sağlayan; öte yandan, ülkemizin sorunlarının üstesinden gelecek, sadece parlamentonun değil aynı zamanda kamuoyunun da geniş desteğine sahip güçlü ve istikrarlı hükümetler kurulmasını sağlayacak bir seçim sisteminin benimsenmesi şarttır.

Bu nedenle, siyasi partiler arası kırıncı mücadeleyi önleyici, adayların birbirlerine karşı daha nazik ve ılımlı olmalarını sağlayıcı ve özellikle "uzlaşmacı ve demokrat" nitelikli partilere hem iktidara gelme hem de mecliste temsil edilme bakımından kolaylıklar sağlayan "Tek Turlu Birleşik Listeli Nisbi Temsil Sistemi" nin kabul edilmesini önermek istiyoruz.

2-Tek Turlu Birleşik Listeli Nisbi Temsil Sisteminin Uygulanmasında Esas Alınacak Temel İlkeler.

Öncelikle ülkemizde yapılan genel seçimlerin 4 yılda bir yapılmasını gerekli görüyoruz. Zira, Türkiye'nin içinde bulunduğu zor koşullar, karşı karşıya bulunduğu ve yılların biriktirdiği çetin sorunlar, siyasi iktidarların kısa sürede yıpranmalarına yol açabilmektedir. Bu nedenle, sık sık hükümet değişiklikleri gündeme gelmekte; her fırsatta muhalefet partileri "erken seçim" talebinde bulunarak kamuoyunun bu yönde oluşmasını sağlayabilmektedir. 1982 Anayasası ile getirilen 5 yıllık "genel seçim" dönemlerinin (md. 77) uygulamada ne denli zorluklar yarattığı: 12 Eylül'den bu yana yapılan tüm genel seçimlerin (1983-1987-1991,1995-1999) hiçbir zaman tam süresinde yapılamadığı, erken seçimlerin sürekli gündemde tutularak işlerin Yürümesini yavaşlattığı, bugün de durumun geçmişten farklı olmadığı göz önünde tutulacak olursa, 4 yılda bir seçim yapmanın ülkemiz koşullarına daha uygun olduğu kolayca anlaşılacaktır. Böylece, yakın

geçmişte yaşadığımız "ara seçim" arayışları ile bunu engellemeye yönelik 'Anayasaya aykırı" zorlamalar büyük ölçüde önlenmiş olacaktır. Bütün bu nedenlerle, öncelikle Anayasa'nın 77. maddesindeki seçim döneminin 4 yıla indirilmesini yararlı görüyoruz. Bu hükmü tamamlayıcı nitelikte olan ve ülkemizin sık sık genel seçim atmosferine girmesini önlemek amacıyla getirilen Anayasa'nın 127. maddesindeki son değişiklikleri de destekliyoruz. Gerçekten, "yerel seçimlerin bir yıl önce veya sonra yapılacak milletvekilliği genel veya ara seçimleri ile birlikte yapılmasını" öngören bu değişiklik, öngördüğümüz 4 yıllık genel seçim dönemlerini istikrara kavuşturması bakımından görüşümüze uygun düşmektedir.

Sonra, yukarıda öngörülen seçim dönemlerine paralel olarak, yeni seçilen bir meclisin yapısının öncekinden farklı olması halinde, önceki meclis döneminde seçilmiş bulunan bir Cumhurbaşkanının "meşruiyeti" her zaman tartışma konusu yapılabilecektir. Üstelik, Anayasamızda Cumhurbaşkanına tanınan yetkilerin "yarı başkanlık" tartışmalarına yol açacak genişlikte olduğu göz önünde tutulacak olursa, genellikle siyasi parti başkanlığından gelen ve bundan böyle de gelmesi muhtemel olan "siyaseten sorumsuz" Cumhurbaşkanlarının, "siyaseten sorumlu" hükümetlerin politikalarına sık sık karışması kaçınılmaz olabilecektir. Nitekim geçtiğimiz dönemde seçilen siyasi parti başkanlığından gelen her iki Cumhurbaşkanı da bunu sık sık yapmış ve hala da yapmaktadır. Sistemin işleyişi itibariyle engellenemeyecek bu müdahaleler, seçimi kazanarak parlamentoda çoğunluğu elde eden aynı siyasi partinin içinden çıkan Cumhurbaşkanı ve hükümetler için pek bir sakınca yaratmayabilir. Ancak, farklı siyasi partilerden gelen Cumhurbaşkanı ile hükümetler arasında zaman zaman da olsa birtakım siyasi bunalımlar kaçınılmaz olabilir. İşte, bu durumu önlemek veya en azından çıkabilecek sorunları ve bunalımları asgariye indirmek bakımından yeni bir düzenlemeye gidilmesini; hükümet politikalarını yakından izleyen Cumhurbaşkanlarının 7 yıllık bir süre için görev yapmaya devam edeceklerse, seçilmelerinin halk iradesiyle belirlenerek siyasi konumlarının güçlendirilmesini; veya parlamento tarafından seçilmesi sürdürülmek isteniyorsa, görev sürelerinin öngördüğümüz 4 yıllık seçim dönemleriyle sınırlandırılarak parlamento seçimleriyle paralel bir konuma getirilmesini yararlı görüyoruz.

Öte yandan, Anayasamızın 75. maddesinde yapılan değişiklikle milletvekili sayısının 450'den 550'ye çıkarılmasını olumlu karşılıyoruz. Bununla birlikte, 550 milletvekilliğinden 50 milletvekilinin "Kontenjan

milletvekilliği" adı altında Parti Genel Merkezlerince belirlenen listeler üzerinden seçilmesini öneriyoruz. Parti Genel Merkezlerince belirlenecek bu isimlere, son zamanlarda sıkça kullanılan bir deyimle: "Türkiye Milletvekilliği" adının verilmesini, sanki diğer milletvekilleri Türkiye milletvekili değilmiş gibi bir yanlış anlaşılmaya ve spekülasyonlara yol açacağı endişesiyle uygun görmüyoruz. Anayasa Mahkemesince iptal edilen 4125 sayılı yasada kullanılan 'ülke seçim çevresi milletvekili" deyimini de aynı gerekçelerle benimsemiyoruz. Bunun yerine, Türk kamuoyunun da ne anlama geldiğini yakından bildiği ve bugüne kadar hiçbir kargaşaya neden olmayan "kontenjan milletvekili" deyiminin tercih edilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Parti Genel Merkezlerince konularında iyi yetişmiş uzman kişiler arasından tespit edilen ve seçimlerden önce Yüksek Seçim Kurulu'na takdim edilen "kontenjan milletvekilliği" listeleri, siyasi partilerin aldıkları toplam geçerli oylar esas alınarak, nisbi temsil sistemine göre seçilecek kişiler arasında paylaşılmalıdır. Böylece, ister iktidarda ister muhalefette olsun, parlamentoda yapılan görüşmelere belirli bir düzey ve kalite getirilirken, ele alınan kanun teklif ve tasarılarının daha az hatalı çıkmasının sağlanacağına inanıyoruz. Üstelik, konularında uzman kontenjan milletvekilleri sayesinde komisyon ve genel kurullarda yapılan görüşmelerde kamuoyunun daha doğru bilgilendirilmesi ve bunun sonucu TBMM'nin itibarının daha çok artırılmasının mümkün olacağı kanısındayız. Herhangi bir baraj uygulamasının yapılmayacağı "kontenjan milletvekilliği" ihdası, Anayasamızda öngörülen "temsilde adalet" ilkesine de yanıt verecek; ülke düzeyinde yüzde iki (%2) oy oranına ulaşan her siyasi hareket, 50 milletvekilliğinin paylaşımında en az 1 milletvekiliyle Parlamento'da temsil imkanına kavuşmuş olacaktır. Bu nedenle, konuya ilişkin son Anayasa Mahkemesi kararındaki gerekçe ve görüşlere katılmıyor, gerekirse bu konuda Anayasa'da birtakım değişiklikler yapılmasını zorunlu görüyoruz. Bununla birlikte, "kontenjan milletvekilliği" ihdasının, illerden gelen milletvekillerinin konunun uzmanı olmadıkları gerekçesiyle genel kurula devam etmemesi gibi bir sonuç doğurmaması gerekmektedir. Bu nedenle, milletvekillerinin Meclis'e devamlarıyla ilgili Anayasa md. 84 ve içtüzük md. 114 hükümlerinin aynen korunmasını gerekli görüyoruz.

Bundan başka, Türk siyasi hayatında geçmişten bu yana görülen siyasi çalkantılar ile koalisyon ortaklıklarının ne kadar zor yürüdüğü; yapılan koalisyon pazarlıklarının bazen "ülke menfaatlerinin" üzerine çıkarak "siyasi parti menfaatine" dönüştüğü bilinen gerçektir. Zaman zaman devletin yönetiminde bulunması gereken "birlik ve bütünlüğü" zedeleme istidadi gösteren bu

koalisyonların, özellikle ülkenin içinde bulunduğu zor koşulların aşılmasında siyasi fikir ayrılıklarına yol açması kaçınılmazdır. Bu nedenle, "istikrarı" korumak açısından seçim sistemimizde bugün halen mevcut bulunan %10'luk baraj sisteminin muhafaza edilmesi gerektiğine inanıyoruz. Aksi halde, gerek yukarıda Sözü geçen değişiklikleri gerçekleştiren Anayasa koyucunun, gerekse ülkemizin yıllardır ihtiyaç duyduğu istikrarlı hükümet arayışlarının boşa çıkması kaçınılmaz olabilir. Esasen, seçimlerden sonra değişik partilerin karşılıklı fikir ayrılıkları nedeniyle hükümet kurmakta çektikleri zorluklar bir yana; tek başına hükümet kuran bir siyasi partinin bile, içindeki fikir ayrılıkları nedeniyle zaman zaman bölünme tehlikeleriyle karşı karşıya kaldığı, bu yüzden hükümet etmekte zorluklarla karşılaştığı bilinen bir gerçektir.

Kaldı ki, 1991'de uygulanan seçim sisteminde" % 10'luk baraj" sisteminin üstüne "seçim çevresi barajı" ve "kontenjan barajı" gibi iki baraj sistemi daha getirildiği hafde; seçimlerden sonra ancak bir koalisyon iktidarının kurulabilmiş olması ve fikir ayrılıkları nedeniyle durmadan bölünen siyasi partilerimizin Parlamentodaki sayısınının 10¹ 1ara kadar çıkmış olması gözden kaçmamalıdır. 1995 seçimlerinde uygulanan ve "seçim çevresi barajı" ile "kontenjan barajı" nı da kaldırarak sadece % 10'luk "ülke barajını" öngören yeni seçim sistemi de, "temsilde adalet" ilkesine daha çok önem vermesine rağmen, ancak dışarıdan destekli bir "azınlık koalisyon hükümeti" kurulabilmesine olanak sağlamıştır. Görüşümüze göre, elbette Parlamento'da adaletli bir temsili sağlayacak seçim sistemi kabul edilmelidir.

Ancak bunun yolu ülkenin içinden geçtiği zor koşulların aşılmasını imkansız kılacak; sorunların çözümünü çok değişik fikir çatışmaları içinde "ortada bırakacak" bir seçim sistemi değildir. Bu nedenle, "siyasi istikrarı sağlayacak bir temsilde adalet" ilkesine ağırlık veren seçim sisteminde, % 10'luk bir baraj sisteminin kabulünü zaruri görüyoruz.

Nihayet, ülkemizin içinde bulunduğu siyasi istikrar ihtiyacına cevap vereceğine inandığımız, siyasi yelpazenin uçlarında yer alan partileri etkisiz bırakarak merkez partilerinin güçlenmesine yol açan, özellikle siyasi partiler arasında sağladığı "ittifak" imkanı ile ılımlı ve uzlaşmacı bir siyasi hava yaratmaya aday, "tek turlu birleşik listeli nisbi temsil sistemini" Türkiye koşullarına en uygun sistem olarak önermek istiyoruz. Fransa'da 9 Mayıs 1951 tarihli kanunla kabul edilen bu sistem, o günkü Fransa'da yukarıda belirtilen amaçları gerçekleştirmiş bir sistemdir. Sisteme ülke barajının (% 10) ve kontenjan (% 2) barajlarının ilavesiyle, Türkiye'nin özellikle

"yönetimde istikrar" ihtiyacına daha iyi cevap verebileceği inancındayız.

3- Tek Turlu Birleşik Listeli Temsil Sisteminin Uygulanması

Sistem, il seçim çevresi çapında listeli seçimi öngörmekte ve partiler arası seçim öncesi yapılacak anlaşmalarla "birleşik listeler" sunulmasına imkan sağlamaktadır. Birleşik listeler sunmuş olan partiler grubu, kullanılan geçerli oyların "salt çoğunluğunu" elde ettikleri takdirde, o çevreden seçilecek bütün milletvekillerine sahip olabilmektedir. Bu sistemde üç ihtimal belirebiliyor:

1) Partiler birleşik liste sunmadıktan takdirde, sandalyelerin bölüştürülmesi nisbi temsilin d'Hondt usulüne göre yapılıyor.

2) Partiler birleşik liste yapmışlar ama, geçerli oyların salt çoğunluğunu sağlayamamışlarsa, sandalyelerin dağılımı yine nisbi temsilin d'Hondt usulüne göre yapılmakta; ancak, birleşik liste grubu partilerin geçerli oyları bir bütün olarak değerlendirilmektedir.

3) Partiler birleşik liste yapmışlar ve geçerli oyların salt çoğunluğunu sağlamışlarsa, o çevreden seçilecek bütün milletvekillerine sahip oluyorlar; ancak, sonradan kendi aralarında nisbi temsilin d'Hondt usulüne göre sandalyeleri ayrıca bölüştürüyorlar.

Şimdi bu sistemi ülke barajını aşan ve aşamayan partilerin durumuna göre örnekleyerek anlatalım:

a) Ülke barajını aşan partiler bakımından örnekleme

Diyelim ki bir seçim çevresinde 8 milletvekili seçilecektir. Ülke barajını aşan parti listelerinin geçerli oyları şöyle dağılmıştır: A = 127.000, B = 98.000, C = 90.000, D = 61.500, E = 23.500. Toplam geçerli oy sayısı 400.000. Seçim sayısı = $400.000 : 8 = 50.000$

-Birinci ihtimalde seçime katılan partiler birleşik liste sunmadıkları takdirde, sandalyelerin nisbi temsilin d'Hondt sistemine göre bölüştürülmesi şu sonucu ortaya çıkarır:

Partiler	1. Bölme	2. Bölme	3 Bölme	4. Bölme
A Partisi	127.000	63.500	42.333	31.750
B Partisi	98.000	49.000	32.666	24.500
C Partisi	90.000	45.000	30.000	22.500
D Partisi	61.500	30.750	20.500	15.375
E Partisi	23.500	11.750	7.833	5.875

Böylece, A Partisi: 127.000 oyla 3 sandalye
B Partisi: 98.000 oyla 2 sandalye
C Partisi: 90.000 oyla 2 sandalye
D Partisi: 61.500 oyla 1 sandalye
E Partisi: 23.500 oyla 0 sandalye kazanır.

-İkinci ihtimal, seçim öncesi anlaşma ile C,D,E partilerinin anlaşarak listelerini birleştirme karar almaları ve fakat salt çoğunluğu sağlayamamalarıdır. Bu durumda, birleşik listelerin oy toplamı $90.000 + 61.500 + 23.500 = 175.000$. Bu toplam salt çoğunluk olan 200.001 oya ulaşamadığı için, paylaşım yine nisbi temsilin d'Hondt usulüne göre yapılır. Ancak, C, D, E, partilerinin oyları tek bir liste halinde birleştirilerek değerlendirilir. Böylece,

C, D, E partileri: 175.000 oyla 4 sandalye
A Partisi: 127.000 oyla 2 sandalye
B Partisi: 98.000 oyla 2 sandalye kazanırlar.

Görüldüğü gibi, listelerini birleştiren partiler sandalyelerin bölüşümünde daha avantajlı duruma geçmişlerdir- Bundan sonra, listelerini birleştirmiş partiler kendi aralarında yine nisbi temsilin d'Hondt usulüne göre sandalyeleri paylaşırlar: C Partisi 2 sandalye; D Partisi 2 sandalye elde ederken E Partisi yine sandalyesiz kalır. Böylece, birinci ihtimalde 1 sandalye ile yetinmek zorunda kalan D partisi, uzlaşmaya yatkın kararıyla birleşik listeye girdiği için 2 sandalye kazanmış olmaktadır.

-Üçüncü ihtimal, listelerini birleştiren partilerin bu defa salt çoğunluğu sağlaması halidir. Bu defa B, C, ve E partilerinin listelerini birleştirdiklerini varsayalım: $98.000 + 90.000 + 23.500 = 211.500$. Bu durumda oyların salt çoğunluğunu sağlayan listelerini birleştiren partiler 8 milletvekilliğinin hepsini elde ederler. Daha sonra da bu 8 milletvekilliği B, C, E partileri arasında d'Hondt sistemine göre şu şekilde paylaşılır.

B Partisi : 98.000 oyla 4 sandalye

C Partisi : 90.000 oyla 3 sandalye

E Partisi : 23.500 oyla 1 sandalye kazanır.

Görüldüğü gibi; 127.000 oyla A Partisi hiç sandalye kazanamazken, 61.500 oylu D Partisi de sandalye kazanamamakta, buna karşılık uzlaşmaya yatkın 23.500 oylu küçük E Partisi 1 sandalye kazanabilmektedir.

Bu sonuç, "temsilde adalet" ilkesine daha fazla öncelik verilmesi istenirse, A Partisinin 127.000 oyla hiçbir sandalye kazanamaması, buna karşılık 23.500 oyla E Partisinin 1 sandalye kazanması nedeniyle haklı olarak eleştirilebilir. Bununla birlikte, "yönetimde istikrar" ilkesine öncelik verilmesi istenirse, küçük de olsa "uzlaşmacı" E Partisinin muhtemel bir hükümetin kurulmasına veya devamına katkıda bulunması nedeniyle böyle bir sonucun olumlu karşılanması gerekecektir. Bir başka deyişle, 'yönetimde istikrar' a değil "temsilde adalet" ilkesine ağırlık verilmesi istenirse, sistemin üçüncü ihtimali" yasada yer almayabilir. Buna karşılık, "temsilde adalet" aramakla birlikte "yönetimde istikrar" ilkesine ağırlık verilmesi istenirse, 1951 yılında Fransa'da kabul edildiği gibi, sistemin üçüncü ihtimaline yasada yer verilebilir.

b) Ülke barajını aşamayan partiler bakımından örnekleme

Doğal olarak, sistemi "temsilde adalet" ve "yönetimde istikrar" ilkeleri açısından etkileyecek önemli bir unsur da % 10 oranındaki ülke barajı olacaktır. Zira, yukarıda örneklenen her üç ihtimalde de ülke barajını aşan partilerin temsilci çıkarması Söz Konusu olmaktadır. Buna karşılık, birleşik listede yer almayan veya yer alıp da topladıkları geçerli oyları ülke barajını aşamayan parti veya partilerin oyları bölüşümde dikkate alınmamaktadır. Ancak, birleşik listede yer alan ve fakat ülke barajını aşamayan siyasi parti veya partilerin oyları, listede

yer alan ülke barajını aşmış diğer parti veya partiler arasında dağıtılmaktadır. Bu dağıtım, "eşit" bir dağıtım olabileceği gibi, diğer partilerin aldığı oylara göre "oransal" bir dağıtım da olabilir.

Şimdi, yukarıda örneklediğimiz her üç ihtimali buna göre; E Partisinin ülke barajını aşmaması durumuna göre, sandalyelerin dağılımını yeniden inceleyelim:

-Birinci ihtimalde birleşik liste sunmayan partilerden hiçbiri E partisinin oylarından yararlanamamakta, dolayısıyla, temsilcilerin dağılımında herhangi bir değişiklik olmamaktadır.

-ikinci ihtimalde E partisinin aldığı oylar listelerini birleştiren C ve D partilerine yarayacak; C ve D partilerinin nisbi temsili d'Hondt usulüne göre yaptıkları paylaşım sonucu 4 milletvekilliği (2+2:4) şeklinde bölüşülecektir. Bir başka deyişle bu durumda da E partisinin barajı aşmaması herhangi bir değişiklik yaratmayacaktır.

Buna karşılık seçimlerde birleşik liste yapan C ve D, E partilerinin aldığı toplam 175.000 geçerli oyun biraz farklı dağıldığını; diğer bir deyimle, barajı aşmayan E partisinin barajı aşsaydı 1 milletvekilliği kazanacağı bir dağılımı gündeme getirerek yapılacak bir hesaplama, bizi farklı sonuçlara götürebilir: Örneğin C partisinin 80.000, D partisinin 60.000, E partisinin de 35.000 oy aldığını varsayalım. Toplam 175.000 oyla birleşik liste sayesinde 8 milletvekilliğinden 4ünü kazanacak olan bu partiler, E partisinin barajı aşması halinde paylaşımı şöyle yapacaklardı: C partisi 2, D partisi 1, E partisi 1 sandalye. Halbuki, incelediğimiz bu durumda E partisi barajı aşmadığına göre, paylaşım E partisinin 1 sandalyesinin daha küçük parti olan D partisine gitmesi şeklinde gerçekleşecektir. Böylece, paylaşım 4 milletvekilliğinin ikişer milletvekili şeklinde C ve D partileri arasında bölüşülmesiyle sonuçlanacaktır. Burada dikkat çekici husus, E partisinin paylaşımında yer almasını engelleyen ülke düzeyindeki barajın, birleşik listede yer alan partilerden daha küçük olan D partisinin işine yaradığıdır. Bir başka deyişle, 'Birleşik Listeli Tek Turlu Barajlı D'Hondt Sistemi" kendi içinde bir yandan "yönetimde istikrarı" sağlarken, öte yandan "temsilde adalet" ilkesini de gerçekleştirmektedir. Aynı durumu, sistemin üçüncü ihtimalinde de gözlemek mümkündür.

- Gerçekten, sistem'in üçüncü ihtimali olan B, C ve E partilerinin salt çoğunluğu (211.500) sağlayan paylaşımında, E partisinin barajı geçmesi halinde gerçekleşen 4+3+1=8 dağılımı, E partisinin barajı

geçememesi halinde 4+4=8 sandalye şeklinde değişmektedir. Bir başka deyişle, E partisinin kazanacağı I sandalye, barajı aşmadığı için birleşik listede daha küçük parti olan C partisine gitmektedir. Burada da barajlı d'Hondt sisteminin, birleşik liste yapan uzlaşmacı partilerden küçüklerin işine yarayarak; sadece "yönetimde istikrar" ilkesini gerçekleştirmekle kalmayıp, aynı zamanda "temsilde adalet" ilkesini de sağladığını görüyoruz.

4- Sonuç

Görüldüğü gibi "Kontenjanlı ve Ülke Barajlı Tek Turlu Birleşik Listeli Nisbi Temsilin D'Hondt Sistemi" bir yandan "uzlaşmacı" ve "demokrat" küçük partileri parlamentoya taşıyarak "temsilde adalet" ilkesini gerçekleştirirken; öte yandan, merkeze yakın büyük partileri gözetken avantajları ile "siyasi istikrarı", sağlamaya aday en uygun sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Sistemin basit bir hesaplamayla 1995 seçimlerine uygulanmasından; merkez sağ ANAYOL'un 290300 milletvekili çıkarması; merkez sol DSP-CHP'nin 150-160 milletvekili çıkarması ihtimal dahilindedir. Konuya ilişkin makalelerinde "ittifak sistemini" sık sık dile getiren yazar Taha AKYOL, bu sisteme göre yaptığı bir hesaplamada, 1995 seçimlerinde ANAYOL'un (ANAP: 149 + DYP: 141 290) milletvekili, sol ittifakın da (DSP: 92 + CHP: 60: 152) milletvekili çıkaracağını savunmaktadır (Milliyet, 5 Ocak 1996). Sistemi savunan yazarlar arasında son zamanlarda Güneri CİVAOĞLU da katılmış bulunmaktadır (Milliyet, 1 Temmuz 1997). Üstelik, sisteme dahil ettiğimiz 50 "kontenjan milletvekilliğinin" yine 1995 seçim sonuçlarına göre dağılımından MHP'nin %8.18 oy oranıyla 4 milletvekili, HADEP'in %4.17 oy oranıyla 2 milletvekili elde edecek olması, sisteme "temsilde adalet" gerekçesiyle getirilebilecek bir kısım eleştirileri de önleyecektir. Değişik ihtimallere göre değişik sonuçlara her zaman ulaşılması mümkün olmakla birlikte, sistemin birbirine tamamiyle zıt "temsilde adalet" ve "yönetimde istikrar" ilkelerini en iyi bağdaştıran sistem olduğuna inanıyoruz. Kaldı ki, birleşik listeli seçimlerin siyasi partiler ve adaylar arasında yaratacağı ülkemizde sürekli ihtiyacı hissedilen ılımlı hava, iktidarların siyasi tansiyonu yükseltmeden hükümet etmelerine de imkan sağlayacaktır. Sistem, yaratacağı "cepheleşme" ile geçmişte yaşanan bir takım sakıncaları da akla getirmiyor değildir. Ancak, geçmişte yaşanan tecrübelerin ve geçirilen zor zamanların günümüz siyasilerine ve liderlerine birşeyler öğrettiği; onları demokrasinin uzlaşma rejimi olduğu yolunda daha da olgunlaştırdığı inancını taşıyoruz. Son yıllarda kurulan uzlaşmacı hükümet modelleri de bu yoldaki inancımızı güçlendirmektedir. Önerdiğimiz sistemin, özellikle

uzlaşmaya yatkın olmayan siyasi partileri elimine etmesi, Türk siyasi hayatı ve demokrasisi için bir kazanç olacaktır kanısındayız.

BİBLİYOGRAFYA

- ARMAOĞLU, Fahir; Seçim Sistemleri, AÜSBF, Ankara, 1953
- ARSEL, ilhan; Anayasa Hukuku, Ankara, 1964
- ÇAM, Esat; Siyaset Bilimine Giriş, Der Yayınları, İstanbul, 1990
- COTTERET, J.M./EMERİ, Claud; seçim Sistemleri, Yayınları, İstanbul, 1991
- DEMİR, Fevzi/KARATEPE; Şükrü; Anayasa Hukukuna Giriş, İzmir, 1993
- DEMİR, Fevzi; Anayasa Değişikliği Hakkında Öneriler, EBSO Yayını No.2, İzmir, 1995
- DEMİR, Fevzi; Seçim Sistemleri Hakkındaki Görüşlerimiz, EBSO Yayını No.7, İzmir, 1995
- DEMİR, Fevzi; Siyasi Partiler Yasası; EBSO Yayını No.6, İzmir, 1995
- DUVERGER, M.; Siyasal Rejimler, Sosyal Yayınlar, İstanbul. 1976
- DUVERGER, M.: L'influence des Systemes Electoraux Sur La Vie Politique, A Celin, Paris, 1950
- ESEN, B. Nuri; Anayasa Hukuku, Genel Esaslar, Ankara, 1970
- GÜRSEL, Seyfettin; Seçim Sistemi Tartışması ve İki Turlu Sistem, TÜSİAD Yayını No.T/95-4/197, İstanbul, 1996
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref; Anayasa Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 1995
- GÜNEŞ, Turan; Parlamenter Rejimin Bugünkü işleyişi ve Manası, İÜHF Yayını, İstanbul, 1956
- GÜRBÜZ, Yaşar; Karşılaştırmalı Siyasi Sistemler, DETA Yayını. İstanbul, 1987
- KUBALI, H.N.; Anayasa Hukuku Dersleri - Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler, İÜHF Yayınları, 1969
- LACHAPPELLE, G.; Les Régimes Electoraux, Arman Colin Paris, 1934

- ÖZBUDUN, Ergun; Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995

- SERTEL, M./KALAYCIOĞLU, M.; Türkiye için Yeni Bir seçim Yöntemi Tasarımına Doğru, TÜSiAD Yayını No.T/95-5/179, İstanbul, Mayıs-1995

- TEZİÇ, Erdoğan; Seçim Sistemleri, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1967

- TEZİÇ, Erdoğan; Anayasa Hukuku, BETA Yayınları, İstanbul, 1996

- TUNAYA, T.Zafer; Siyasi Kurumlar ve Anayasa Hukuku, İstanbul, 1980

- TBMM; Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü, Yayın No.5, Ankara, 1982